

Kırşehirli 'İsa'ya Ait Yeni Bir Dâstân-ı İbrâhîm Nüshası ve Dili

Mehmet Yastı*

Ayşe Tursun**

* Doç. Dr.

Necmettin Erbakan

Üniversitesi SBBF Türk Dili

ve Edebiyatı Bölümü

mehmetyasti42@gmail.com

Konya / TÜRKİYE

** Doktora Öğrencisi

Necmettin Erbakan

Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü

aysetursun13@gmail.com

Konya / TÜRKİYE

Öz

Türkler İslamiyete girdikten sonra halka İslam dininin kaidelerini, ibadetlerini, yasaklarını öğretmek ve sevdirmek amacıyla telif ve tercüme eserler kaleme almışlardır. Bu durum kimi zaman İslam dininin öne çıkan şahsiyetlerinin hayatlarından kesitler sunularak yapılmıştır. Genellikle kim tarafından yazıldığı bilinmeyen halkın ortak malı kabul edilen destanlar, halk hikâyeleri bu amaçla yazılmış türlerin başında gelir. Kısa olmalarından dolayı mecmualarda karşımıza çıkan hikâye ve destanlar, konuları bakımından benzer olmakla birlikte müellif ve müstensihinin kendi ağız özellikleri ya da ağız bölgesine göre ses, şekil ve söz varlığı gibi hususlarda farklılıklar gösterebilmektedir. Çalışmamıza konu olan ve *Dâstân-ı İbrâhîm* adıyla kaleme alınan bu eserde İbrahim'in kısa ömrü ve Hz. Peygamber'in bu olay karşısındaki hissiyatı anlatılmıştır. Yazma, Paris Bibliothèque Nationale 252 numarada kayıtlı bir mecmuanın 7a-11b varakları arasında yer almaktadır. Eser, katalog bilgilerine göre 17. yüzyıla tarihlendirilse de dil hususiyetleri açısından Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi özellikleri taşımaktadır. Bu çalışmada eser tanıtılarak Türk dilinin tarihsel gelişimi üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dâstân-ı İbrâhîm, Eski Anadolu Türkçesi, söz varlığı, dil özellikleri.

Linguistics Observations on a Recently Found Copy of *Dâstân-ı İbrahim* Written by Kırşehirli İsa

Abstract

After converting to Islam, Turks wrote and translated works in order to teach the prohibitions and principles of the religion of Islam, and to make people adopt the rules their new faith. In these works, sections from the lives of prominent personalities of the Islamic religion are presented. Epics and folk tales are the major genres written for this purpose. These works are generally not known by whom they were written and they are considered the common property of the people. Because of their shortness, the stories and epics that appear in the *mecmuas* are similar in terms of their subjects, but may differ in terms of phonetics, form and vocabulary depending on the dialectic characteristics of the author and the copyist [*müstensih*] or the dialect region. In this work, which is the subject of our study which is titled *Dâstân-ı İbrâhîm*, explains the short life of Abraham, and the Prophet Mohammed's feelings regarding this. The manuscript is between the pages 7a-11b of a *mecmua* which is registered at Paris Bibliothèque Nationale number 252. Although the work is dated to the 17th century according to the catalogue information, it has the characteristics of the transition period from Old Anatolian Turkish

to Ottoman Turkish in terms of linguistic characteristics. In this research, the mentioned work was introduced and it was aimed to contribute to the studies on the historical development of the Turkish language.

Keywords: *Dâstân-ı İbrâhîm*, Old Anatolian Turkish, vocabulary, linguistic characteristics.

GİRİŞ

İslam öncesinde Türklerde toplumu oluşturan katmanlar birbirinden keskin çizgilerle ayrılmamış; kültür, zevk, inanç, yaşam şartları bakımından yöneticiler ile halk arasında pek fark oluşmamıştı. Toplumun bütün kesimleri Şaman dininin kaidelerine uyar; baksı ve ozan adı verilen şairlerin (bunların hekimlik, büyücülük gibi vasıfları da vardır) sığır, şölen, yağ gibi törenlerde söylediği şiirlerle sevinir, coşar ya da üzüldü. Türklerin göçebe hayattan yerleşik hayata geçmeye başlamasıyla -özellikle İslam sonrası- birlikte yönetenle yönetilenler, okumuşlarla okumamışlar arasında toplumsal bir katman oluşmaya başlamıştır. Türkler İslamiyete 8. yüzyılda girmeye başlamış ve bu yeni kültür ve inanç sisteminden derinden etkilenmişlerdir. Bu etkilenme ile birlikte Türk edebiyatında yeni tarz ve üslupta çeşitli anlatı ve motifler ortaya çıkmıştır.

Kültür ve beğeni farklılıkları İslamiyetten sonra Türk edebiyatının divan ve halk edebiyatı olmak üzere iki kolda gelişmesine yol açmıştır. Bunlardan birincisi toplumun havas denilen seçkin kesimine hitap edecek şekilde kaleme alınan eserlerdir ki Arapça, Farsça kelime ve tamlamalarla doludur. İkincisi ise Müslümanlığı yeni benimsemeye başlamış Türk topluluklarına İslam dininin kaidelerini, ibadetlerini, yasaklarını; öne çıkan şahsiyetlerin hayatlarından kesitler sunularak öğretmeyi ve sevdirmeyi amaçlayan sade dille yazılmış eserlerdir. Genellikle kim tarafından söylendiği, yazıldığı bilinmeyen halkın ortak malı kabul edilen destanlar, halk hikâyeleri gibi türler bu amaçla yazılmış metinlerin başında gelir. Edebiyatımızda *Dâstân-ı İbrâhîm*, *vefat-ı İbrahim* gibi adlarla kaleme alınan ve Hz. Peygamberin oğlu İbrahim'in kısa ömrünü anlatan eser de bu minvalde değerlendirilebilir.

Hz. Muhammed'in erkek çocuklarının sayısı ve isimleri konusunda kaynaklarda farklı rivayetler olsa da Hz. Hatice'den dünyaya gelen Kâsım ve Abdullah adında iki erkek; Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma adında da dört kız çocuğunun varlığı üzerinde ittifak sağlanmıştır. Peygamber Efendimizin bu altı çocuğunun dışında bir de Mısır ve İskenderiye meliki Mukavkıs tarafından Peygamber Efendimize cariyeye olarak gönderilen Mariye'den dünyaya gelen İbrahim adında bir oğlu daha vardır (Özdoğan, 2013, s. 8-10).

İbrahim, Zilhicce ayının 8'inde (Mart-Nisan 630), Meşrebetü İbrahim diye anılacak olan Medine yakınlarındaki Kuf bölgesinde doğmuştur. İbrahim'in doğumunu ona ebelik yapan Selmâ'nın eşi Ebû Râfi', Hz. Muhammed'e müjdelemiştir. Bu habere çok sevinen Hz. Peygamber ona bir köle hediye etmiştir (Çubukçu, 2000, s. 273-274). İbrahim isminin verilmesiyle ilgili kaynaklarda çeşitli rivayet mevcuttur. Buna göre, İbrahim'in doğumu üzerine Cebrâil'in, Hz. Muhammed'e gelerek "Esselâmu Aleyke Ya Ebâ İbrahim!" şeklinde seslenmiş ve bir başka kaynakta "İsmi İbrahim koymasını, Allah'ın ona Mâriye'den bir erkek çocuğu verdiğini, İbrahim'i ona dünya ve ahirette göz bebeği kıldığını" söylemesi üzerine bu ismin verildiği ifade edilmektedir (Özdoğan, 2000, s. 76-77).

Araplarda sütanneliği geleneği yaygındır. İbrahim'in sütanneliğini Ümmü Bürde yapmıştır. Emzirme sürecinde sütannesinin yanında kalan İbrahim'i, Hz. Peygamber sık sık ziyaret etmiş, onunla yakından ilgilenmiştir (Peköz, 2017, s. 83-84). İbrahim, sütannesinin evinde, Hz. Muhammed'in kucağında rivayetlere göre henüz 16, 17, 18 veya 22 aylık iken vefat etmiştir (Özdoğan, 2000, s. 76-78). Ancak üzerinde çalıştığımız metinde İbrahim'in on yaşında vefat ettiği ifade edilmiştir. Hz. Muhammed'in 632 yılında vefat ettiği göz önüne alınırsa destanda anlatılan bilginin pek de doğru olmadığı anlaşılmaktadır ki hikâyeler ve destanlarda konuların bire bir gerçeklikle örtüşmesi beklenemez. Metinde bu durum şöyle ifade edilmiştir:

Çünkü on yaşına irdi İbrâhîm
Gör ki n'eyler anuñ-ıla ol Kerîm

Bir gün evde otururdu Muştafâ
Gör ki n'eyler aña çarh-ı bî-vefâ

'Azra'îl girdi kapudan içeri
Resûl'e viridi selâm durdı öri 7b/10-13

Benzer durum Köktekin'in çalıştığı nüshada ise İbrahim'in on dört yaşına ulaştığı şekilde verilmiştir:

On dört yaşına varmışıdı İbrahîm
Gör neler kıldı aña ol Kerîm (2010:19)

Hz. Muhammed oğlu İbrahim'in ölümüne çok üzülmüş, bu durum onu derinden etkilemiştir. Onun bu üzüntüsü bütün Müslümanlar arasında hissedilmiş ve oğlunun ölümü ile ilgili *Dâstân-ı İbrâhîm*, *vefât-ı İbrâhîm* gibi adlarla şiir söylenmiştir. Bu konu ile ilgili bazı yazma ve basma eserlere gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışındaki mecmualar içinde rastlamak mümkündür. Üzerinde çalıştığımız *Dâstân-ı İbrâhîm*'in hacimli olmamasından dolayı çeşitli manzum hikâyelerden oluşan mecmualar içinde yer aldığı görülmektedir. Tespit edilebilen kimi nüshalar üzerinde çeşitli tezler ve makaleler yazılmıştır. Müstakil olarak yazılmamış olmamasından dolayı da eserin birçok nüshası hâlâ gün yüzüne çıkmamıştır. *Dâstân-ı İbrâhîm*'in şimdiye kadar tespit edilen birçok nüshası vardır (ayrıntılı bilgi için bkz. Akar, 2019, s. 83-84).

Yazmanın Özellikleri

Dâstân-ı İbrâhîm Paris Biblioteque Nationale 252 numarada kayıtlı bir mecmuanın 7a-11b varakları arasında yer almaktadır (Blocket, 1932, s. 107). Katalog bilgilerine göre yazma 17. yüzyıla tarihlendirilmiştir. 17. yüzyıl Türk dilinin tarihi gelişimi içinde Osmanlı Türkçesi içinde yer alır. Ancak yazma ses, şekil ve söz varlığı gibi dil hususiyetleri açısından daha çok Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca üzerinde çalışılan metinde ve diğer nüshalarda da geçen;

*Sirâcü'l-Kulüb dirler bir kitâb
Andan açıldı bize işbu hisâb*

beyitten yola çıkarak *Sirâcü'l-Kulüb*'ün yazarı olan Ahmed-i Dai'nin 15 yy. başlarında hayatta olduğu düşünülürse söz konusu *Dâstân-ı İbrâhîm*'in *Sirâcü'l-Kulüb*'ün yazılışından sonra te'lif edildiği bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Köktekin, 2001, s. 15). Bu bilgiden ve dil hususiyetlerinden hareketle eserin 15. yüzyıl içinde ya da 16. yüzyılda te'lif edildiğini söyleyebiliriz.

Eserin müellifi Kırşehirli 'İsa'dır. Daha önce gerek Korkmaz'ın gerekse Köktekin'in farklı nüshalar üzerine yaptığı çalışmalarda müellif isminin tıpkıbasımlarda farklı yazıldığı bunun araştırmacılar tarafından Kırşehirli 'İsa olarak yorumlandığı görülmüştür. Korkmaz'ın çalıştığı nüshada müellif adı şu şekilde geçmiştir:

Ƙara şehirlinüñ günâhı çok-durur
Ĥazretüñe lâyıķ işi yok-durur

Beyitte geçen *Ƙaraşehirlinüñ* ibaresinin *Ƙırşehirlinüñ* şeklinde okunabileceğini ifade etmiştir (Korkmaz, 2012, s. 118).

Köktekin'in çalışmasında müellif isminin geçtiği beyit şu şekildedir:

*kırk şehirli 'aşinüñ dirligi yok
Ey Kerim hazretinde günāhum çok*

Beyitte geçen *Kırk şehirli 'aşinüñ* ifadesini Köktekin, bir müstensih hatası olarak değerlendirmiş, bu ifadenin *Kırşehirli 'İsā'nuñ* olarak okunması gerektiğini ifade etmiştir (Köktekin, 2001, s. 14).

Çalıştığımız nüshada ise müellif adının geçtiği beyit şöyledir:

*Gelşehr -i 'İsā'nuñ derligi yok
Hazretüñde yā ilāhī eksügi çok (11b/6).*

Beyitte geçen *Gelşehr-i 'İsā'nuñ* ifadesinin yazım hatası olması muhtemeldir. Şehir, Osmanlı arşivlerinde hep Kırşehir/Kırşehri olarak geçmiştir (Şahin, 2012, s. 218). Ancak Selçuklulardan itibaren Kırşehir adını alan şehrin Fütüvvetnamelerde ve Hacı Bektaş Vilayetnamelerinde *Gülşehri* olarak da anıldığı görülür. Köksal, yakın zamanda şehrin adının *Ahiğülşehir* olması ile ilgili tartışmalarda Gülşehir isminin bir dönem kaynaklarda kullanıldığı ancak bu adın resmî şehir adı değil bölge adı olduğunu, Gülşehri adının daha çok halk arasında yaygınlık kazandığını ifade ederek Gülşehir ile ilgili çeşitli rivayetlerden bahsetmiştir (Köksal, 2020). Bu bilgiler ışığında metinde geçen *Gelşehr-i 'İsā'nuñ* ifadesinin *Gülşehr-i İsā* olması gerektiği ve *Gülşehr-i 'İsā'nın* da *Kırşehirli İsa* ile aynı kişi olduğunu söyleyebiliriz.

Yazmanın yazı karakteri harekeli nesihdir. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezni ile yazılmış olup eserin kaleme alınış amacı sanat göstermek olmadığı için metinde bolca vezin hatalarıyla karşılaşmaktadır. Mecmuada bütün bölüm başlıkları ile kimi kelime ve harfler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her sayfada 13 satır vardır. Mecmuada geçen diğer manzum hikâyeler de aynı elden çıkmış olup hikâyelerin sıralaması şu şekildedir:

1	hāzā kitāb-ı dāstān-ı geyik	1b-4b
2	hikāyet-i Mūsā peygamber 'aleyhi's-selām	5a-6b
3	hāzā kitāb-ı dāstān-ı İbrāhīm	7a-11b
4	hikāyet-i Temimü'd-dārī	12a-14a
5	hikāyet-i Enşārī	14b-19a
6	Hikāyet-i Temmimü'd-dārī kayıb olduğın beyān ider	19b-20a
7	hikāyet-i Temmimü'-d-dārī	20b-24b
8	hikāyet-i pādīşāh	25a-31a
9	hikāyet-i kuş lezzeti	31b-32a
10	hikāyet-i Dābbeti'l-Arz	32b-37a
11	hikāyet-i canāvar	37b-40a
12	hikāyet-i igit	40b-44b
13	hikāyet-i Sālikiñ kıızı	45a-46a
14	hikāyet-i Deccāl	46b-50b
15	faķir Temmimü'd-dārī'nüñ bu fūrķat ğazelcığıdur	51a-51b

16	hikâyet-i 'Abbâs-ı Hızır Nebî	51b-52b
17	hikâyet-i bulut	52b-53b
18	Temmim gördüğün 'Abbâs hikâyet eyler bir bir	53b-55b
19	hikâyet-i Temmim	55b-57a
20	kitâb mevlid Muhammed Mustafâ	58b-98b

ESERİN BELLİ BAŞLI DİL ÖZELLİKLERİ

İsim Çekim Ekleri

Hâl ekleri

Yükleme hâli eki, metinde +I, +n ve +m ekleriyle karşılanmıştır: *çekdiğüni* (7a/11), *sevdiğüni* (11b/5), *sözi* (11a/1); *anı* (8a/9), *bunu* (11b/12); *yüzün* (8a/4), *kapusın* (8b/6), *tonın* (11a/11).

Ayrılmâ hâli, metinde +dAn eki ile karşılanmıştır: *kardeşdan* (7a/12), *yirinden* (8a/10).

Yön gösterme metinde +eri, +erü ekleriyle karşılanmıştır. Ekin bir örnek haricinde dudak uyumu dışında kaldığı görülmüştür: *içeri* (7b/13), *içerü* (8b/9), *ilerü* (11a/4).

ET'de ünlü uyumuna tabi olan ilgi hâli eki, EAT'de +Uñ ve +nUñ şeklindedir. Buradaki yuvarlaklaşma damak ünsüzü /ñ/ tesiriyle olmuş olabileceği gibi teklik birinci şahıs iyelik eki +m'nin etkisiyle de gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Teklik birinci şahıs zamirinin ilgi hâli eki yuvarlaklaşmış (<ET beniñ/meniñ >EAT benüm), daha sonra örnekseme yoluyla seniñ>senüñ kullanımında görülen yuvarlaklaşma bütün ilgi çekimlerine bulaşmış olmalıdır (Develi, 1995, s. 115). Metinde ilgi hâli +Uñ, +nUñ, +im, +üm ekleriyle karşılanmıştır. Ek, düz ünlülü kelime tabanlarına yuvarlak ünlülü gelerek dudak uyumu dışında kalmıştır: *atalaruñ bağrın* (7a/10), *analaruñ çekdiğüni* (7a/11); *dînimüñ çirâğın* (8a/7), *'İsâ'nuñ derligi* (11b/6), *dîninüñ ol-durur diregi* (8b/12), *yüzünüñ pertevi* (8b/13). Ekin +im şekli ben ve biz şahıs zamirlerinde görülürken +üm şekli yalnızca ben şahıs zamirinde görülmüştür: *bizim* (9b/10) *benim* (9b/12); *benüm* (10a/13).

İyelik ekleri

Teklik birinci şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsü ET'de dudak uyumuna bağlı olup EAT'de /m/ dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşmıştır. Osmanlı Türkçesi dönemine gelindiğinde ise bir müddet bu şekilde kullanılmış daha sonra uyuma girerek düz ünlülü şekilleri de tespit edilmiştir. Metinde ekin, kimi örneklerde dudak uyumu dışında kaldığı -ümmetüm (8a/6), *cânımı* (9a/2), *hâlüm* (9a/8), *peygamberüm* (11a/7)- kimi örneklerde ise dudak uyumuna tabi olduğu görülmüştür: *başım* (8b/9), *yoldaşım*(9b/6), *peygamberim atamdır diyümedi* 11a/3.

ET'de dudak uyumuna tabi olan teklik ikinci şahıs iyelik eki, EAT'de ekin yardımcı ünlüsü birinci şahıs iyelik ekinin örnek alınmasıyla yuvarlaklaşmıştır. Ek, metinde ünsüzle biten düz ünlülü kelime tabanlarına yuvarlak ünlü ile bağlanarak dudak uyumu dışında kalmıştır: *Nice oldı bir bir [e]yitgil hâlüñ* (9b/10), *iy bizim tatlu yâremüz ahvâlüñ* (9b/10), *senüñ peygamberüñ kimdür* (11a/2), *senüñ hoşuñ* 10b/2.

ET'de +I, +sI olarak daima düz ünlülü olarak kullanılan teklik üçüncü şahıs iyelik eki EAT'de aynı şekilde devam etmiştir. Osmanlı Türkçesi döneminde ise dudak uyumuna tabi olmuştur. Metinde bu ekin +I, +U, +sI şekilleri kullanılmış olup büyük ölçüde uyumsuz olduğu tespit edilmiştir: *hüsni* (7b/7), *yolına* (7b/12), *birisi* (10b/12), *kapusın* (8b/6), *tonın* (11a/11); *çekdiğüni* (7a/11), *tonumu* (10b/7).

ET'de çokluk birinci şahıs iyelik ekinin ünlüsü dudak uyumuna tabi iken, EAT'de ekin yardımcı ve kendi ünlüsü /m/ dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşmıştır. Metinde de ek, düz ünlülü kelime

tabanlarına yuvarlak ünlülü gelerek dudak uyumu dışında kaldığı görülmüştür: *yāremüz* (9b/10), *korqımız* (10b/1).

Çokluk ikinci şahıs iyelik ekinin ünlüsü ET'de büyük oranda geldiği kelime tabanına uyumlu iken EAT'de çokluk birinci şahıs iyelik ekini örneksene yoluyla yuvarlaklaşmıştır. Metinde sadece bir örnekte tespit edilen bu ek, düz ünlülü kelime tabanına yuvarlak ünlülü gelerek dudak uyumu dışında kalmıştır: *arañuzda* (9b/12).

Çokluk üçüncü şahıs iyelik, ET'den bu yana +*lArI* eki ile karşılanmıştır. Metinde de aynı şekilde varlığını sürdürmüştür: *varanları* (7a/13), *yārenleri* (7a/13), *evlerine* (10a/6).

Fiil İşletme Ekleri

Şekil ve zaman ekleri

Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mİş*, ET'de olduğu gibi EAT'de de daima düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Metinde de bu durumun aynı şekilde devam ettiği görülmüştür: *düzmiş-idi* (7b/8), *çolmuş-ıdı* (8a/13), *olmuş* (9a/10).

EAT'de görülen geçmiş zaman eki teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda yuvarlak, üçüncü şahıslarda düz ünlülüdür. Görülen geçmiş zaman teklik birinci ve teklik ikinci şahıs ekleri metinde dudak uyumu dışında kalmıştır: *geldüm* (9a/5), *yazdum* (11b/12); *eyledün* (7a/9), *geldün* (9a/4), *şığındañ* (10a/13). Görülen geçmiş zaman teklik üçüncü şahıs eki metinde her zaman ünlü uyumu dışında düz ünlülü kullanılmıştır: *buyurdı* (8a/9), *durdı* (8b/13), *döndi* (11a/10). Ayrıca metinde görülen geçmiş zaman ekinin bir örnek haricinde ünsüz uyumuna da girmediği belirlenmiştir: *çıkdı* (8b/7), *kuçdı* (9b/13), *öpdi* (9b/13); *eyittük* (11a/8).

Metinde geniş zaman çekimi *-r*, *-Ar*, *-ır*, *-Ur* ekleriyle sağlanmıştır: *şoldurur* (7b/1), *eyder* (8a/11), *korqar* (10a/12), *dirler* (11a/9). *-Ur* eki metinde, bazı örneklerde düz ünlülü kelime tabanlarına yuvarlak ünlülü biçimde gelerek dudak uyumu dışında kalmıştır: *ayırur* (7a/13), *bilür* (7b/2), *şığınur* (10a/12), *eydür* (11a/6). Metinde ekin bir örnekte kelime tabanına uyumlu olarak düz ünlülü *-ır* şekli tespit edilmiştir: *ayırırđı* (7a/12).

Gelecek zaman çekimi *-iser* eki ile karşılanmıştır: *görmeyiser* (8a/4), *görmeyiserem* (9b/11), *eyleyiserđür* (11b/4).

Metinde teklik birinci şahıs emir eki için *-eyim* ve *-eyin* ekleri kullanılmıştır. Dudaksı /m/ sesinin çokluk birinci şahıs emir ekinde yaptığı yuvarlaklaştırıcı etkiyi teklik birinci şahıs emir ekinde yapmadığı görülmüştür. Bunda ekin *-eyin* kullanımının örnek alındığını söylemek mümkündür: *göreyim* (9a/2), *vireyim* (9a/2), *n'ideyin* (9a/8).

ET'de *-Gİl* olarak düz ünlülü kullanılan pekiştirme işlevli teklik ikinci şahıs emir eki, EAT döneminde de *-Gİl* şekliyle devam etmiştir. Metinde de yalnızca düz ünlülü şekilleri olan ekin, yuvarlak ünlülü kelime tabanlarında her zaman dudak uyumu dışında kaldığı belirlenmiştir: *söylegil* (9b/4) *eyitgil* (9b/10), *alğıl* (10a/10), *yarlığağıl* (11b/11).

Teklik üçüncü şahıs emir eki ET'de *-sUn* olup EAT'de de aynı şekilde devam etmiştir. Ek, metinde yalnızca yuvarlak ünlülü kullanılarak dudak uyumu dışında kalmıştır: *eylemesün* (8a/2), *kılsun* (8a/5), *virmesün* (8b/2), *gelsün* (8b/10).

Çokluk ikinci şahıs emir eki metinde bir yerde *-ñuz* şeklinde tespit edilmiş olup, düz ünlülü kelime tabanına yuvarlak ünlülü gelerek uyum dışında kalmıştır: *unutmañuz* (10a/1).

Bildirme Ekleri

Teklik ikinci şahıs bildirme eki EAT'de olduğu gibi metinde de *+sIn* şeklinde düz ünlülüdür. Ek, yuvarlak ünlülü kelime tabanına düz ünlülü gelerek dudak uyumu dışında kalmıştır: *sevgilüsün* (9a/8).

ET'de tur- fiilinin geniş zaman çekimi (tur-ur) ile sağlanan bildirme teklik üçüncü şahıs çekimi EAT'de büyük oranda ekleşmiş ve ünlüsü yuvarlak olarak *+dUr* şeklini almıştır. EAT'de ekin ekleşmemiş hâli olan *+durur* şekline de rastlanır. Bu ekin ekleşme süreci Osmanlı Türkçesi dönemi boyunca devam etmiş, dönemin sonlarına doğru ünlü ve ünsüz uyumuna tabi olmuştur. Metinde bildirme *+dır*, *+dUr* ve *+durur* ile yapılmıştır. Metinde bildirme eki bir örnekte *-atamdır* (11a/3)- geldiği kelime tabanına uyarak düzleşmiş, bunun dışında ünlü ve ünsüz uyumuna aykırı biçimde kullanılmıştır: *dertdür* (7a/9), *birdür* (7b/3), *'Azrâ'il'dür* (9b/3), *atamdur* (11a/7). Ayrıca bildirme çekiminin *+durur* biçiminde ekleşmemiş hâli de mevcuttur: *işde-durur* (8b/8), *ol-durur* (8b/12), *taşra-durur* (8b/13), *mâtem-durur* (11a/6), *atam-durur* (11a/6).

Sıfat-fiil ve Zarf-fiil Ekleri

-dUK sıfat-fiil eki EAT'de hem ünsüz hem de ünlü uyumu dışında kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesi döneminde bu uyumsuzluk ortadan kalkmıştır. Metinde ise ek, bir örnek haricinde hem ünlü hem de ünsüz uyumuna uymaz: *çekdüğüni* (7a/11), *buyurduğıma* (8a/10), *sevdüğünü* (11b/5); *sevdigin* (11b/4).

EAT'ye özgü olan *-IcAk* zarf-fiil eki Osmanlı Türkçesinde de bir müddet varlığını sürdürmüştür. Metinde iki yerde tespit edilen ekin bir yerde yuvarlak ünlülü kelime tabanına düz ünlülü gelerek dudak uyumu dışında kaldığı görülmüştür: *añcaç* (7b/3), *göricek* (9a/12).

-U zarf-fiil eki, EAT'de olduğu gibi metinde de daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır: *ağlayu* (8a/10), *bağlayu* (8a/10), *okıyu* (8b/13), *isteyü* (9a/1) *diyü* (10a/1).

-UbAn/-iben zarf-fiil eki, EAT'de ilk ünlüsü daima yuvarlaktır. Ekin düz ünlülü örnekleri 15 yy. metinlerinde görülmeye başlansa da geleneksel olarak ek, Osmanlı Türkçesinde de yuvarlak ünlülü biçimde uyum dışında kullanılmaya devam etmiştir. Metinde de bu ek yuvarlak ünlülü biçimdedir: *okuyuban* (9a/4), *aluban* (9a/6), *korğuban* (10a/13). Yalnızca iki örnekte düz ünlülü olarak geçmiştir: *diyiben* (8b/9), *geliben* (9b/9).

-Up zarf-fiil eki, EAT'de olduğu gibi metinde de yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir: *alup* (9b/8), *esirgeyüp* (10b/12).

Yapım Ekleri

Bu başlık altında sadece uyum dışında kalan yapım ekleri değerlendirilmiştir:

ET'de ünlü uyumuna bağlı olan isimden isim yapma eki *+sIz*, *+sUz* EAT'de dudak uyumu dışında kalarak *+sUz* şeklinde kullanılmıştır. Metinde ekin bir yerde *+süz* şekli tespit edilmiştir: *şeksüz* (8a/4).

EAT'de yuvarlak ünlülü olarak kullanılan isimden isim yapma eki *+lU* metnimizde de daima yuvarlak ünlülüdür: *sevgilüsün* (9a/8), *heybetlü* (9a/2), *tatlu* (9b/10).

Filden isim yapma eki *-U*, EAT'de yuvarlak ünlülüdür. Metinde ekin geldiği kelime tabanının ünlüsüne bağlı olmaksızın hem düz hem de yuvarlak ünlülü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: *toğrı* (7a/13), *kapusına* (8b/7).

Fiilden fiil yapma eki *-dur-* metinde düz ünlülü kelime tabanına yuvarlak ünlülü gelerek dudak uyumu dışında kalmıştır: *yandurur* (8b/4).

-(i)n- fiilden fiil yapma ekinin yardımcı ünlüsü ET'de ünlü uyumuna tabi iken EAT'de döneminde düz biçimleri ortaya çıkmıştır. Metinde de düz ünlülü biçimde tespit edilmiştir: *göyündi* (9b/12).

ESERİN SÖZ VARLIĞI

İncelediğimiz metinde EAT'de yaygın olarak kullanılan ancak bugün kimisi Türkçe sözlükte yer almayan ya da unutulmaya yüz tutmuş kelime ve deyimler de tespit edilmiştir. Dâstân-ı İbrâhîm yazıldığı dönemin söz varlığı ile Türkçede mecazi anlatımın en güzel, en sade örneklerinden olan deyimlerle ilgili önemli veriler sunmaktadır:

kamu (7a/1) "hep, herkes"; *Çalap* (7a/8) "Tanrı"; *bay* (7b/2) "zengin"; *yavlak* (7b/5) "pek, çok"; *is* (7b/10) "sahip, malik"; *dün* (7b/8) "gece"; *kimsene* (8b/2) "kimse"; *kıanda* (8b/4) "nerede"; *göyün-* (8b/4) "yanmak"; *uçmak* (8b/5) "cennet"; *şam* (8b/5) "cehennem"; *tapu* (8b/7) "huzur"; *taşra* (8b/13) "dışarı"; *gökaltı* (8b/12) "yeryüzü"; *nite* (9a/1) "nasıl"; *görlü* (9a/2) "güzel, gösterişli"; *ur-* (9a/3) "vurmak"; *iv-* (9a/3) "acele etmek"; *eyt-* (9a/5) "demek, söylemek"; *bitür-* (9b/1) "yeşertmek"; *sin* (9b/1) "mezar"; *dükeli* (9b/13) "hepsi, hep"; *yiyle-* (9b/13) "koklamak"; *kuç-* (9b/13) "kucaklamak"; *kezin* (10a/5) "defa"; *şayrılık* (10a/7) "hastalık"; *imdi* (10a/9) "şimdi"; *yaşda-* (10a/9), "yaslamak, dayamak"; *yu-* (10b/7) "yıkamak"; *key* (10b/8) "çok"; *ikileyin* (11a/1) "ikinci kez"; *dutul-* (11a/3) "sesi çıkmamak, konuşmamak"; *yarlığa-* (11b/11) "suçunu bağışlamak".

Deyimler:

ecel yeli (7a/3) "ölüm rüzgarı"; *bağrın kes-* (7a/9) "öldürmek"; *kulağına deg-* (7a/11) "duymak, kulağına gelmek"; *toğrı yola var-* (7a/13) "doğru yola ulaşmak"; *yüz dönder-* (8a/7) "yüz çevirmek"; *cân al-* (8a/8) "öldürmek"; *iş bitür-* (8a/9) "bir işi sonuca ulaştırmak, tamamlamak"; *cân vir-* (9a/2) "can vermek"; *yüz ur-* (9a/3) "secde etmek"; *yola gir-* (9a/4) "yola koyulmak"; *amân vir-* (9b/2) "canını bağışlamak"; *ayağına yüz sür-* (9b/5) "birine saygı göstermek için eğilmek"; *yüreği yan-* (9b/12) "çok acımak"; *ayağına düş-* (10a/2) "yalvarmak"; *kuveti git-* (10a/6) "halsiz kalmak"; *yâş kur-* (10b/5) "yas tutmak"; *ilerü gel-* (11a/4) "öne doğru gelmek"; *berk eyle-* (11b/5) "sağlamlaştırmak"; *öri dur-* (7b/13) "ayağa kalkmak".

SONUÇ

Dâstân-ı İbrâhîm, Hz. Muhammed'in oğlu İbrahim'in vefat hadisesini konu alan manzum kısa bir destandır. Destanlarda anlatılan olayların birebir gerçeklikle örtüşmesi beklenemez. Çünkü olay örgüsünde dikkat çekmek için olağan ve olağanüstü durumlar olabilir. Bu metinde de karşımıza çıkan İbrahim'in on yaşına kadar yaşadığı bölüm kaynak bilgileriyle örtüşmemektedir.

Yazma, katalog bilgilerine göre 17. yüzyıla tarihlendirilmiş olmasına rağmen büyük ölçüde Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi özelliklerini taşımaktadır. Metinde tespit ettiğimiz kimi yapım ve çekim eklerinin dudak uyumu dışında kaldığı görülür. Bazı ekler ya tamamen düz ya da tamamen yuvarlak ünlülüdür. Düz ünlülü ekler: -gil teklik ikinci şahıs emir eki; +I/ +nI yükleme hâli eki; +im ilgi hâli eki; -dI teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki. Yuvarlak ünlülü ekler: +üm / +Uñ ilgi hâli eki; +(U)m / +(U)mUz teklik-çokluk birinci şahıs iyelik ekleri; +(U)ñ / +(U)ñUz teklik-çokluk ikinci şahıs iyelik eki; -dU-m/-dU-ñ birinci ve ikinci şahıs görülen geçmiş zaman eki; -sUn teklik üçüncü şahıs emir eki, -ñUz çokluk ikinci şahıs emir eki; +IU/+suz isimden isim yapma eki; -dUr fiilden fiil yapma eki; -U/ -Up zarf-fiil ekleridir.

EAT'de sadece düz ya da yuvarlak ünlülü kullanılan kimi eklerin metinde uyuma girerek hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekilleri tespit edilmiştir: Teklik üçüncü şahıs iyelik eki *yolına* (7b/12), *çekdiğüni* (7a/11); yön gösterme hâli eki *içeri* (7b/13), *içerü* (8b/9); teklik birinci şahıs iyelik eki *yoldaşım*

(9b/6), *hâlüm* (9a/8); teklik üçüncü şahıs bildirme eki *atamdır* (11a/3) ; -dUK/dık sıfat fill eki *sevdiğüni* (11b/5), *sevdiğin* (11b/4); -UbAn /-iben zarf-fiil eki *geliben* (9b/9), *okuyuban* (9a/4).

Metinde, bazı ekler daima ünsüz uyumuna aykırı biçimde kullanılmıştır: +dAn ayrılma hâli eki eki, -dl teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki bir örnek hariç -eyittük (11a/8)- ünsüz uyumu dışında kullanılmıştır.

Metinde gelecek zaman -IsAr eki ile sağlanmış. Aynı şekilde EAT'ye özgü -IcAk zarf-fiil eki iki örnekte tespit edilmiştir.

Eserin dilinden hareketle EAT döneminin dil hususiyetlerinin Osmanlı Türkçesinin ilerleyen dönemlerinde de kullanıldığı ve bunun halk nazarında karşılık bulduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Osmanlı Türkçesi, Türkçenin gelişimi bakımından imlanın kalıplaşmasından dolayı ses bilgisi ile ilgili sağlıklı bilgiler vermez. Ancak şekil bilgisi ve söz varlığı bakımlarından EAT'de görülen birçok özelliğin -ki kimi çalışmalarda arkaik olarak nitelendirilen- 17-18. yüzyıla kadar özellikle halk hikâyeleri, destanlar gibi daha çok sıradan halkın anlayabileceği edebî türlerde karşımıza çıkması bunların arkaik değil yazıldığı dönemin dilsel bir gerçeği olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

SUMMARY

In this study, the verse-story titled *Dâstân-ı İbrahim*, which is among the pages 7a-11b of a mecmua registered in Paris Biblioteque Nationale number 252, is introduced. The verse-story consists of five parts:

In the first chapter, after briefly explaining the pre- and post-Islamic life, culture and beliefs of the Turks, their role in the emergence of literary genres is mentioned. In line with this objective, it is aimed to teach and popularize the rules, faith and prohibitions of the religion of Islam to Turkish communities that have just started to embrace Islam. For this purpose, sections from the lives of prominent personalities were presented in short and easy-to-memorize works written in plain language. One of them is the poetic work known as *Dâstân-ı İbrâhîm* or *Vefat-ı İbrâhîm*. In this story, the events from the birth of Prophet Mohammad's son Ibrahim, who died at a young age, to his death were told.

In the second part, there is information about the author, history and stylistic features of the work. According to the catalogue information, the work was copied in the 17th century. In terms of language characteristics, it has the characteristics of a transition period from Old Anatolian Turkish to Ottoman Turkish. The work is written in *harekeli nesir*, and its meter is *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*. However, since the purpose of writing the work is not to show art, many meter errors are encountered in the text. In the manuscript, all chapter titles and some letters are written in red ink. Each leaf consists of 13 rows. The other verse stories in the journal were also written by the same person.

In the third chapter, the basic linguistic features of the work are given. Conjugation suffixes, verb form and tense suffixes, declarative suffixes, use and spelling of participle and gerund suffixes were examined.

Regarding the derivational affixes denominative suffixes such as +sIz, +sUZ; +IU without a vocal harmony, and verb derivational morphemes -U-, -dUr-, -(i)n- are analysed.

In the fourth chapter, words and idioms that are commonly used in Old Anatolian Turkish, but some of which are not in Turkish Dictionary, are given.

In the conclusion part of the study, the findings about the language and vocabulary of the work were evaluated.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.	Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yok.	Informed Consent:	No participant.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No material subject to copyright is included.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Mehmet Yastı, Ayşe Tursun)

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Atıf Bilgisi / Cited as: Yastı, M. & Tursun, A. (2022). Kırşehirli İsa'ya Ait Yeni Bir Dâstân-ı İbrâhîm Nüshası ve Dili. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (48), 73-90. DOI: 10.21497/sefad.1218364

KAYNAKÇA

- Abuzeov, N. (2001). *Hız Peygamber'in eşlerinin rivayetinde aile ilişkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akar, M. (2019). "Eski Türk edebiyatında İbrahimler, Halilnâme'nin yeni bir nüshası ve düşündürdükleri". *Aydın Türkler Bilgisi*, C. 5, S. 2: 73-98.
- Aksoyak, İ. H. (2015). "Kırşehirli İsa". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. [Erişim Tarihi: 03.02.2022].
- Apak, A. (2010). "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çocuklarla ilişkileri üzerine tespit ve değerlendirmeler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.19, S.1: 43-57.
- Apaydın, M. (1995). *Resûlullah'ın günlüğü*, İstanbul: İnsan Yay.
- Bars, M. (2020). "Halk diliyle yazılmış bir mersiye örneği: Dâstân-ı İbrâhîm". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*. C. 8, S.21: 151-170
- Blocket, E. (2000). *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale I*, Paris, Bibliothèque Nationale 58, rue de Bichelieu. MDCCCXXXII 2000, s.345.
- Boyacıoğlu, R. (2001). "Hz.Muhammed'in vahiy öncesi dönemi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1: 5-22.
- Bozkurt, N. (2002). "Hz. Muhammed'in biyografisi üzerine". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1: 160-167.
- Çavdar, Y. (2018). *Hazret-i Peygamberin oğlu İbrahim'in ölümü üzerine yazılmış bir manzume*. T. Avşaroğlu S. Arslan & E. Kılınç (Ed.), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çubukçu, A. (2000). "İbrahim" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 21: 273-274.
- Develi, H. (1995). *Evlîya Çelebi seyahatnâmesine göre 17.yüzyıl Osmanlı Türkçesinde ses benzeşmeleri ve uyumlar*. Ankara: TDK Yay.
- Ergin, M. (2001). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yay.
- Gülsevin, G. & BOZ, E. (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara, Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yay.

- Güneş, Ş. (2012). "Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar I". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih bölümü Araştırmaları Dergisi*, C. 31, S. 52: 215-223.
- Kaya, İ. (1994). *Resulullah'ın annesi ve hanımları 1-2*. İstanbul: Uysal Kitabevi.
- Korkmaz, Ş. (2012). "Eski Anadolu Türkçesine ait bir manzum hikâye mecmuası" (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin temeli Oğuz Türkçesinin gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Köksal, M. A. (1987). *İslam tarihi: Hz. Muhammed (s.a.v.) ve İslamiyet, Medine devri*. İstanbul: Köksal Yay.
- Köksal, M. F. (2020). "Gülşehrî", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulsehri> (erişim tarihi 25.11.2022)
- Köktekin, K. (2010). "Kırşehirli İsa'nın Dâstân-ı İbrâhîm'i ve dili". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 16: 13-26
- Mollaibrahimoğlu, C. (2018). "Ölünün ardından ağlamaya dair rivayetlerin değerlendirilmesi". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, C. 4, S. 2: 540-562
- Özdoğan, K. (2013). *Hz. Peygamber'in çocukları*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdoğan, K. (2018). "Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den dünyaya gelen çocuklarının sayısı ve sırası üzerine bir değerlendirme". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, S.49:185-206.
- Özkan, A. (2002). "Ahmed-i Dâî'nin Tefsîr Tercümesi'nin manzum mukaddimesi ve dil özellikleri". *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11: 1-57.
- Özkan, A. (2008). "Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ isimli eserde dudak uyumu". *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (23-26 Ekim 2007) Bildirileri*, Isparta, s. 479-496.
- Özkan, A. (2014). "Netâyicü'l-A'mâl ve Menâhicü'l-Ebrâr isimli eserde dudak uyumu". *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 36: 1-33.
- Peköz, E. (2017). "Hz. Peygamber'in câriyesi Mâriye". *Siyer Araştırmaları Dergisi*, S.1: 70-92.
- Sa'd, İ. (1985), *Ebû Abdullah Muhammed. et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru's-Sadr. İstanbul: Siyer Yay.
- Şahin, H. (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara, Akçağ Yay.
- Tan, B. (2013). "Millî kütüphane Yz A 3755 numarada kayıtlı bir mecmua" (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarama Sözlüğü VIII* (1996). 2. Baskı: Türk Dil Kurumu Yay.
- Temir, H. (2020). "Hz. Peygamber'in câriye eşi Mâriye el-Kıbtîyye'nin hayatı". *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 2: 317-352.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Kapı Yay.
- Uraler, A. (2003). "Mariye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 28: 64-64.
- Yavuz, O. (2006). *Anadolu Türkçesiyle yazılan en eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve dil özellikleri (inceleme-gramer-metin)*. Konya: Tablet Yay.
- Yücel, İ. (2012). *Peygamberimizin hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- İnternet Kaynakları**
- URL: "Güncel Türkçe Sözlük", <http://www.sozluk.gov.tr/> (Erişim: 13.02.2022).
- URL: "Tarama Sözlüğü", <http://www.sozluk.gov.tr/> (Erişim: 08.01.2022).
- URL: "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/isa-kirsehirli-isa/> (Erişim: 16.02.2022).
- URL: "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulsehri/> (Erişim: 10.03.2022).

Metnin çeviri yazısı**[7a]**

Hāzā kitāb-ı dāstān-ı İbrāhīm

1 İy Çalap kādırsin işbu işlere
Raḥmet eyle biz ḳamu ḳılmışlara

2 Bu ne dertdür bu ne ḥasret bu ne āh
Kim bize vaşl eyledüñ iy pādīşāh

3 Dünyede ecel yeli ṭurmaz eser
İy niçe atalaruñ baḡrın keser

4 İy niçe analaruñ çekdüğüni
Degmedi ḳulaḡına oḡıl üni¹

5 İy niçe ḳardaşı ḳardaşdan ölüm
Ayırırdu firak-ıla ölüm

6 Ayırur ölüm niçe yārenleri
Birbirile toḡrı yola varanları

[7b]

1 Şoldurur ṭopraḳ içinde yüzleri
Düni giçe gibi geđer dāyim gündüzleri

2 Ne oḡlan bilür ne yiḡit ne ḳoca
Ne bay bilür ne yoḡsul ne ḳoca

3 Ḳamusı birdür aña iy dīn eri
Vir şalavāt añaḳ peyḡamberi

4 ‘Ālemüñ faḡrı Muḡammed Muştafā
Ol daḡı derdlere şafā

5 Bir ‘ayāl virmiş-idi aña Kerīm
Ḥüsñü yavlaḳ ḡüb-ıdı adı İbrāhīm

6 Yūsuf’uñ ḡüsni ḳatında ḡāl-ıdı
Dāvud’uñ āvāzı ḳatında lāl-ıdı

7 Ḥüsni yavlaḳ ḡüb-ı ḡulḳı ber-kemāl
Hem Muḡammed oḡlı hem şāḡib-cemāl

8 Sever-ıdı İbrāhīm’i ol Resül
Düzmiş-ıdı ḳamu dünlerin uşul

9 İbrāhīm’i mektebe virmiş-ıdı
Ol daḡı Ḳurān öḡretmiş-ıdı

10 İbrāhīm’üñ üstadı ‘Osmān-ıdı
Ol ḡayā issi ‘aceb sultān ıdı

11 Çünki on yaşına ırdı İbrāhīm
Gör ki n’eyler anuñ-ıla ol kerim

12 Bir gün evde otururdu Muştafā
Gör ki n’eyler aña çarḡ-ı bī-vefā

13 ‘Azra’ıl girdi ḳapudan içeri
Resül’e virdi selām durdu öri

[8a]

1 Yā Muḡammed Ḥaḳ saña ḳıldı selām
Selāmyla-durur esenlik² tamam

2 Sever-iseñ İbrāhīm’i Muştafā
Eylemesün ümmete meyl-i vefa

3 Ne dilersem ümmetine işleyem
Ben aña İbrāhīm’i baḡışlayam

4 Ümmetini sever-ise şeksüz ben
Görmeyiser oḡlı İbrāhīm yüzün ben

5 Ḳalkasın diler-ise ḳılsun ḳabül
Ḥaḳ Çalap böyle buyurdu yā Resül

6 Resül eydür ümmetüm gerek baña
Ḳurban olsun ma’şüm İbrāhīm aña

7 Ümmetümden yüzümü döndermeyem
Dinimüñ çirāḡını söyündürmeyem

8 ‘Azra’ıl eydür ki vaḳt oldu tamām
Yā Resül İbrāhīm’üñ cānın alam

9 Üstadından anı tizçek getir
Ḥaḳ buyurdu bu işi bitür

10 Muştafā durdu yirinden ağlayu
Ḥaḳ buyurduğına bilin baḡlayu

11 Eyder iy gönlüm yemişi İbrāhīm
Ne tiz ırdı saña taḳdīr-i ḳadīm

12 Yürüdi mekteb yolına Muştafā
Bir ‘alāmet gördi anda ol şafā

¹ Met. eni

² Met.

13 İbrâhîm Qurân okurdu meger
Gökyüzi tölmiş-ıdı ferîştehler

[8b]

1 Muştafâ anı görüp eyledi âh
Kim eyle dir-ıdı nâ-düşvâr yâ ilâh

2 Kimsene oğlu ölümün görmesün
Kimseye 'ayâl acısın virmesün

3 Hâk Çalap Cebrâ'il'e kıldı hıtâb
Kim Resûl'ün âhına iriş ve³ kap

4 Göklere çıkar-ısa yandurur
Kanda kim toğunur-ısa göyündürür

5 Cebrâ'il ol sâ'at kapmasa 'amû
Yanar-ıdı yir ü gök uçmak tamu

6 Yedi kez mekteb kapusın dolandı
Gözyaşından şokağlar şulandı

7 Geldi Resûl mektebün kapusına
Çıkdı bir oğlan Resûl tapusına

8 Resûl eydür oğlana kim İbrâhîm
Şimdi ne işde-durur bir göreyim

9 Oğlan eydür başım ağırurdu⁴ nigâh
Başım ağırur⁵ diyiben yatdı âgâh

10 Resûl eydür yatmasun ol içerü
Okıyuvir anı kim gelsün berü

11 Girdi oğlan didi kim iy İbrâhîm
Biz kamu yoğsul sen bay İbrâhîm

12 Ol yeraltı ve gökaltı idi⁶
Mü'minler dininün ol-durur direği

13 Okıyu gelmiş seni taşra-durur
Kim yüzünün pertevi 'arşa urur

[9a]

1 İbrâhîm eydür 'aceb n'oldı nite
Kim oğulu isteyü geldi ata

2 Çıkayım görklü yüzini göreyim
Cânımı kurbân dilerse vireyim

3 Çıkdı gördi atası taşra-durur
Tapu kıldı 'izzet-ile yüz urur

4 Eydür yâ baba nite geldün 'aceb
Kim beni okuyuban kıldıñ taleb

5 Resûl eydür bir konuğ geldi eve
Seni ister okıyu geldüm ive

6 İbrâhîm'i aluban girdi yola
Tañrıñuñ tağdırini gör ne kıla

7 İbrâhîm eydür aña kim iy ata
Kim ata önünce yürimek hağa

8 Resûl eydür sevgilüsin sen baña
N'ideyin hâlüm dimezem saña

9 Resûl eydür İbrâhîm'e kim yürü
Öñimce sen iki gözüm nürü

10 İki bile çün eve girdiler
'Azra'il muntazır olmuş gördiler

11 İbrâhîm anı gördi ditredi
İçi korkdı Resûl'e gör ne didi

12 Didi baba bu ne heybetlü konuğ
Göricek korkdı içim Tañrı danuğ

13 Resûl eydür ol konuğ kıldı harâb
Çok saraylar issi kaldı turâb

[9b]

1 Niçe ağ yüzleri eyledi siyâh
Sinleri üstünde bitürdi kiyâh

2 Ne sini kaldı ve ne hod bir nişân
Ol konuğ hîç kimseye virmez amân

3 Bilür İbrâhîm ki beñzer bu kişi
'Azra'il'dür cân almağdur işi

4 Eyder ata sen şefâ'at eylegil
'Azra'il'e benüm-içün söylegil

³ Met. vi

⁴ Met. ağırurdu

⁵ Met. ağırur

⁶ Met. adı

- 5 Ta girü üstāzımı varam görem
Baş koyam ayağına yüzüm sürem
- 6 Çok oğlancıklar sebahdaşım idi
Herbiri bir yar yoldaşım idi
- 7 Dileğim bu bir 'özürdür dileyem
Hem bulardan helallik isteyem
- 8 Mühlet alup mektebe vardı girü
Gözleri kan yaş dolup içerü
- 9 Ol oğlancıklar anı çün gördiler
Geliben ataları hālın şordılar
- 10 İy bizim tatlu yāremüz ahvālün
Nice oldu bir bir [e]yitgil hālün
- 11 İbrāhīm eydür vidā' eyleñ bizi
Kim dağı görmeyiserem ben sizi
- 12 Yüregim yandı göyindi bu tenim
Arañuzda 'ömrüm az imiş benim
- 13 Dükelin kuçdı ve öpdü yiyledi
Ellerin aldı helallik diledi
- [10a]**
- 1 Kim beni unutmañuz öldü diyü
Gül gibi düşdi yire şoldı diyü
- 2 Ol oğlancıklar anı çün gördiler
İbrāhīm'ün ayağına düşdiler
- 3 Kim seni bağışlaya bize Kerīm
Zehī luṭuf ve zehī şahāvet zehī Raḥīm
- 4 İşbu āyet geldi anda fā'ilün
Oğduñ innā ileyhi rāci'ün
- 5 Bu kezin gönderdiler zār-ıla
Kaldılar herbiri bir yār-ıla
- 6 Evlerine geldi gitmiş kuvveti
İrmiş aña ölümün heybeti
- 7 Resül eydür aña kim n'oldı saña
Didi baba şayrılık geldi bana
- 8 Başım yavlağ ağrıdı cānım ata
Didi ki yaşda ki bu konuğ yata
- 9 Yaşdadı dizini bildi hālını
Diñle anuñ bu kez imdi ahvālını
- 10 'Azrā'il'e işaret eyler Resül
İbrāhīm'ün cānını alğıl uşul
- 11 Ger severseñ 'aşk-ıla Muḥammed'i
Vir şalavāt yā Muḥammed ümmeti
- 12 'Azrā'il oturduğı yirde durur
İbrāhīm qorqar Resül'e şıgınur
- 13 Resül eydür iy benüm cānum cānı
Qorquban baña şıgınduñ mı ya'nı
- [10b]**
- 1 İbrāhīm eydür kim anuñ-ıçun
Qorqumuz ata senüñ cānuñ için
- 2 Çün ölürem bārī yüzün göreyim
Hem senüñ koquñ alup cān vireyim
- 3 'Azrā'il kabz itmege durdı anı
Atasına söyleyü söyleyü virdi cānı
- 4 'Ayālin terk eyledi senüñ-ıçun
Vir şalavāt sen dağı anuñ-ıçun
- 5 Medīne kavmi tamām duydılar
İbrāhīm'e çün ağır yās kırdılar
- 6 Ol Ebū Bekr ü 'Ömer 'Oşmān 'Alī
Ta'ziyeye geldiler cümle velī
- 7 Muştafā eydür 'Oşmān'a iy yār
İbrāhīm'i sen yuyup tonunu şar
- 8 İbrāhīm'i ortaya getürdiler
Yudı 'Oşmān key temüz götürdiler
- 9 Medīne kavmi namazın kıldılar
Herbirisi bunca şevāb buldılar
- 10 Kodı ol sā'at Muştafā İbrāhīm'i
Didi vidā' olsun yā cānım cānı
- 11 Şol sāat iki ferişteh geldiler
İbrāhīm'e su'ali sordılar
- 12 Birisi eydür ki hey men rabbüke
Birisi eydür men nebiyyüke

13 İbrâhîm eydür ki Tañrım ol-durur
Kulların esirgeyüp rahmet kılur

[11a]

- 1 İkiyein sū'al eylediler
İbrâhîm'e bu sözi söylediler
- 2 Pes senüñ peygamberüñ kimdür 'aceb
Kimi Tañrı kıluban kılduñ taleb
- 3 İbrâhîm dutuldu hîc söylemedi
Peygamberim atamdır diyümedi
- 4 Muştafa geldi ilerü söyledi
Daşradan oğlana telkîn eyledi
- 5 Eydür iy cânım cânı tiz söylegil
Bunlara peygamberüm atam digil
- 6 İbrâhîm eydür Resül atam-durur
Bu sū'ali bilmeyen matem-durur
- 7 İbrâhîm eydür benüm peygamberüm
'Âlemüñ fañrı atamdur rehberüm
- 8 Telkîn ol vaktin yarar qaldı bize
Bir kitâbda işidüp eyittük size
- 9 Sirâci'l-Ķulüb dirler bir kitâb
Andan açıldı bize işbu hisâb
- 10 Çünki ol döndi taş oldu tamâm
Cebrâ'il geldi 'aleyhi's-selâm
- 11 Cebrâ'il yâs tonın geymiş kara
Haq selâmın degürdi peygambara
- 12 Yâ Resü'llâh Haq saña kıldı selâm
Selâmiyla-durur esenlik tamam
- 13 Ne dilerse dilesün dir Çalap
Dilegüñ ne ise eylegil taleb

[11b]

- 1 Muştafa eydür ümmetüm gerek baña
Ķurbân olsun ma'sûm İbrâhîm aña

2 Ümmetimden yüzümü döndermeyem
Dinimüñ⁷ çirâğını söndürmeyem

- 3 Ol kerîm anda bu luñfi işledi
Ümmetin Muştafa'ya bağışladı
- 4 Sevdigin terk itmeyince âdem
Dilegin qanda eyleyiserdür müdâm
- 5 Sen dañı sevdüğüñi terk eylegil
Âñiret yolını berk eylegil
- 6 Gülşehr-i 'İsâ⁸nuñ dirliği yok
Ķazretünde yâ ilâhî eksügi çok
- 7 İy kerîm luñf eylegil
Dirliği erenleri bağışlağil
- 8 Dirliği yok kişinüñ işi Ķarâb
Ümmeti-durur ne oqur ve ne yazar
- 9 Dirliği erenleri yâ Rab
Anuñ-ıçun sözleri oldu turâb
- 10 Fâ'ilât fâ'ilât fâ'ilât
Muştafa'nuñ rûñına vir şalavât
- 11 Oqıyanı dinleyeni yazanı
Rañmet eyle yarlıgağil Ķanı
- 12 Bunı yazdum yâdigâr olmağ-ıçun
Yazana her kim du'â kıлмаğ-ıçun
- 13 Fâtiħa oquya bunı yazana
Sevâbını rûñına bağışlaya

[12a]

temmet bi 'avni'llâhi'l-meliki'l -mennân
elĶamdü'lillâhi'alâ't-tamâm ve'r-resülühi
efzâli's-şalavâti ve's-selâm ve âlihi ecmâ'in bi-
rañmetike yâ er-rañmani'r-rañimîn

⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁸ Met. Gelşehr-i 'İsâ

Tıpkıbasım Örnekleri

7a

صولدر رطراق لچند بزاري
 نه اوغلن بيلورنه يكت نه قوجه
 قامرسي بزدر اگاي دين ادي
 عالمي فخري محمد مصطفی
 بز عيال ويز ميشدي اكر نه
 يوسف حسني قنده خالدي
 چين يولوق خوب خلقي بز کمال
 سوزيني ابراهيم اول رسول
 ابراهيم مکتب ويز ميشدي
 ابراهيم اوستادي عثماندي
 چونکه اون ياشينه ادي ابراهيم
 بز کون اوده اوتور ردي مصطفی
 عزرا ايل کردي قابودن لچيري
 دوزي کچه کبي کچر داييم کندوزي
 نه باي بيلورنه بخسول نه حوجه
 ويز صلوات ايجوق نبي عيري
 اول دخي در دلمه صفا
 حسن يولوق خوب يدي ادي ابراهيم
 داود اول او ازي قنده لالدي
 هم محمد او غلي هم صاحب جمال
 دوز ميشدي قامر دوزلارن امو
 اول دخي قران او کر ميشدي
 اول حياستي عجب سلطان ادي
 کورکه نيدر افو کيله اول کر نه
 کورکه نيدر اکه چرخ ني و فبا
 رسوله ويز ردي سلامه دوزي
 يا محمد

مصطفا اني كورد بيلدي آه
 كيم ليله ديزيدي ناستوراياله
 كيمسه اوغلي اولومين كورد مسور
 كيمسه عيال اجيسين وير مسور
 حوق جلب جبرائيله قلدي خطاب
 كيم رسولك آهنه ايرش وقاب
 گوكلرم حيقار نسه ياندور
 قند كيم طوقونور نسه كويندر
 جبرائلا اول نعلك قايما سه عدو
 ياندي بيرو كوك او محق طهر
 يدلي كز مکتب فيوسين دولدي
 كوزيا شند صوققلار ليدلي
 كلدي رسول مکتب قايوسينه
 چقدي بزاوغلان رسول طاپو سينه
 رسول ليدر اوغلنه كيم ابراهيم
 شملي نه اشده در بر كور كيم
 اوغلان ليدر باشه اغروردني كاه
 رسول ليدر يانسون اولاجرو
 باشه اغر دينين يالدي اگاه
 كردي اوغلان دينيم اي ابراهيم
 اولنير التي وكوك التي دي
 مؤمنلر دينوك اولدر ديري كي
 اوشيو كلش سني طشردورر
 كيم بوزينك پرن نوي عرشه اورر
 ابراهيم